

Súkromná užitočnosť a verejné dobro

Zdanlivo nepodstatnými krokmi otvoril Slovenský rozhlas podstatnú staronovú otázku vzťahu súkromného a verejného záujmu. Niekoľko desiatok tisíc ľudí na Slovensku začínalo svoj deň tým, že si po prebudení zapli rádio Devín a počúvali klasickú hudbu. Poznám takých, čo mali na Devín nastavený rádiobudík a prebúdzali ich tóny Haydna či Vivaldiho. Už to tak nie je. Poslucháč, zvyknutý na klasickú hudbu, sa môže medzi 6. a 7. hodinou potešiť ľudovkami, po 7. hodine si vypočuť ranné zamyslenie (hneď v prvom bol poučovaný, že o rodnú zemeguľu sa má starať nie iba jeden deň v roku, na Deň zeme, ale celoročne), za ktorým nasleduje album melódií dávnych, dnes už zabudnutých, evrgrínov. Ani v nedeľu dopoludnia už rozhlasový poslucháč nemá možnosť počúvať organovú hudbu a po nej symfonický koncert. Inovovaný Devín mu miesto toho ponúka ako sekulárnu „bohoslužbu“ ľahké zábavné programy. V týždenníku „Rozhlas plus“ programový riaditeľ SRO vysvetlil zmenu programovej štruktúry ako výsledok rozboru názorov, hodnotení a stanovísk poslucháčov a výskumu „počúvateľnosti“.

Podľa informácií, čo som získal zo zdrojov rozhlasu, 40% poslucháčov chce z rádia počúvať populárnu hudbu, 20% ľudovú, 15% dychovú a 15% klasickú. Keby tých posledných bolo iba 2%, stále je to okolo stotisíc ľudí. Nie že by sa na rádiu Devín na nich nemyslelo. V pracovných dňoch môžu si svoju muziku počúvať od 9. hodiny ráno. Ved' na mnohých pracoviskách sú pustené rádiá – ibaže sú naladené na iné stanice; Beethoven nie je vhodný na počúvanie popri robote. Ťažko je predstaviteľný ranný poslucháč nového programu ľudovej hudby, v ktorom sa mu na striedačku ponúka folklórna hudba rôznych národov. Mal by mať schopnosť, ktorá je asi veľmi zriedkavá: tešiť nielen zo slovenských trávnic či čardášov, ale rovnako vychutnávať aj folklórne diela z Balkánu či Tichomoria, ktoré sú melodicky a rytmicky celkom iné. Tí, čo po prebudení túžia po populárnej hudbe, môžu si ľahko vybrať z desiatok komerčných staníc. A čo tých stotisíc staromilcov? Ak majú káblovú televíziu, mali možnosť pustiť si ráno klasickú hudbu z hlavnej rakúskej stanice, z českej Vltavy alebo maďarského Bartók radio. Už nemôžu: monopolný vlastník káblového rozvodu prenos týchto staníc zrušil – akurát vtedy, keď zvyšoval poplatky za káblové prípojky.

V tú dobu, keď Slovenský rozhlas menil vysielaciu štruktúru a programový riaditeľ vysvetľoval prečo, uverejnil týždenník Mosty (9/03) rozhovor s novým riaditeľom Slovenskej televízie Richardom Rybníčkom a členkou Rozhlasovej rady Máriou Hlucháňovou. Obidvaja dôvodili, ako poslanie verejnoprávnych médií je iné ako komerčných. Nie nadbiehať vkusu priemerného diváka alebo poslucháča, ale vzdelávať a vychovávať ho. „Ak sa verejnoprávne médiá dajú na cestu 'dajme im to, čo chcú', bude to začiatok ich definitívneho konca“, konštatovala pani Hlucháňová. Za komunizmu mal byť divák či poslucháč indoktrinovaný, aby štátnu ideológiu, štátne kultúrne normy a vkus nevnímal ako násilie na sebe, ale sa s nimi stotožnil. Má dnes naopak fungovať ako suverén a správať sa ako v krčme: dostať za svoje peniaze taký trúnok, na aký má chuť? Vidieť diváka a poslucháča takto znamená nie ho iba podceňovať, ale urážať. Doktrína, podľa ktorej občan vie najlepšie, čo je pre neho dobré, nie je liberalizmus, ale paraliberalizmus (tak ako parapsychológia nie je psychológia).

Pomýlené paraliberálne argumenty šíria sa u nás aj v pohľade na vzdelávanie: je to tovar ako každý iný. Každý nech si kupuje také vzdelanie, aké sa mu páči, a to v tej miere, v akej mu (alebo jeho rodičom) stačí peňaženka. Vzdelanie, a práve tak umenie, nie sú však súkromnou užitočnosťou (utilitou), ale verejným dobrom. Vzdelanie jedinca neslúži iba jemu, ale nám všetkým. Ani umenie nie je jednoducho iba tovarom. Zvyšovať vnímavosť občanov voči kráse umeleckých diel znamená pestovať a rozvíjať ich emocionalitu, schopnosť

sebaprekročenia, súcitu, vcítienia sa (empatie), solidarity. Existujú výskumy, čo ukázali, aký rozdielny je emocionálny účinok artificiálnej („klasickej“) hudby v porovnaní so zábavnou. Zábavná hudba je dôležitá, uspokojuje zrejme nejaké základné ľudské potreby. Ide len o to, že funkcie oboch kategórií hudby sú iné.

Z rozhovorov viem, že tým, čo si želajú návrat klasickej hudby do ranného Devína, nejde iba o vlastné uspokojenie. Chcú, aby radosť z melodického bohatstva a harmónie, aby pocity súnalezitosti s inými ľuďmi a prírodou, neverbalizovateľné vnímanie celkového zmyslu diania, ktoré navodzuje artificiálna hudba, zdieľali s nimi aj iní spoluobčania. I tí, ktorí to zatiaľ nedokážu a ktorých by to rozhlas mohol naučiť. Koncesionárskymi poplatkami, rovnako ako daňami, si občan nekupuje len svoje osobné potešenia; prispieva nimi na to, aby verejného dobra bolo čo najviac a aby slúžilo čo najväčšiemu počtu ľudí.

Ladislav Kováč, prírodovedec